

1968, 9. únor, Praha. - Článek ministra vodního a lesního hospodářství Josefa Smrkovského *Jak nyní dál, uveřejněný v deníku Rudé právo.*

Otázky, které ústřední výbor strany v prosinci a lednu projednával, a rozhodnutí, která přijal, uvádějí dnes do pohybu celou stranu a obracejí k ní i pozornost široké občanské veřejnosti. A to přesto, že jsme nezajistili včasnou a dostatečnou informovanost. To musíme napravit a to také napravujeme, neboť mezi našimi slovy o leninských zásadách a demokratických tradicích a naší nadcházející praxí nesmí být rozporu.

Již teď lze říci, že celkový ohlas posledního ÚV je v politicky aktivních vrstvách kladný. S přibývajícemi informacemi narůstá diskuse a z ní se rodí chuť k aktivitě a k činorodé práci. Současně s tím se však často objevuje i mezi poctivými lidmi, v minulosti častokrát zklamanými, skepse. V činnosti mnoha našich orgánů a lidí, kteří v nich pracují, jsou totiž zakořeněny staré praktiky. To vzbuzuje pochyby a nejistotu. Lidé žádají záruky.

A právě v této chvíli bych se chtěl vyslovit k některým palčivým otázkám, aniž bych chtěl vnucovat svůj názor na další rozhodování strany.

Společná republika

Ze všech usnesení lednového zasedání ÚV strany především upoutalo pozornost rozhodnutí o rozdělení nejvyšší stranické a státní funkce. V této souvislosti vznikají četné otázky: Nejde jen o změnu osob? Jaký je vlastní smysl těch opatření? Není to vystřídaní »české vlády« vládou »slovenskou«? A pod vlivem některých zpráv se dokonce přichází s otázkou, zda snad nejde o oslabení dělnického prvku ve straně, o ústupek »všelijakým« intelektuálům apod.

O slovenské problematice se na posledním zasedání široce diskutovalo a je vskutku jedním ze zásadních úkolů, který musíme řešit. Zdaleka však není úkolem jediným a hlavním.

My jsme nepostřehli, že Slováci mají důvody volat po řešení některých zásadních otázek týkajících se vztahu obou našich národů, a zejména denní praxe jejich soužití. Uvykli jsme si dívat se na Slovensko, jako by tam bylo už všechno vyřešeno a jako by to s problémem ekonomického vyrovnání s českými zeměmi bylo - za určitých obětí z české strany - vše v naprostém pořádku. Nepostřehli jsme však, že postupné zužování »košického« uspořádání česko-slovenských vztahů, zejména poslední státoprávní úprava z roku 1960 i praktické zesilování »pražského« centralismu, vytváří vážný problém politický.

Rozhodně nemůžeme vystačit s »kupeckými« počty některých našich lidí, počítat lidi na třetiny - dvě české a jednu slovenskou. Ponecháme-li stranou menšiny (i o těch bychom měli přemýšlet, aby se v naší republice cítily skutečně doma-, netvoří republiku tyto tři třetiny, ale dva národní celky, oba stejně rovné a rovnoprávné. Respektovat tuto skutečnost neznamená samozřejmě dávat přednost zájmům slovenským a pomíjet české. Nelze obracet věci »naruby«. Není většího českého národního zájmu, než je pevnost této republiky, kterou si bez Slováků nelze představit. Léta 1938-1939 poučila přece nejen Slováky, ale i nás, Čechy! Nezapomínejme, že první svobodný hlas Československa zazněl na domácí půdě roku 1944 v Banské Bystrici! Setkávám se s mnoha lidmi, podle kterých musím bohužel usuzovat, že část - a obávám se, že nemalá - české veřejnosti slovenskou otázku ještě nezvládla, že s problémy Slovenska není obeznámena tak, jak by bylo třeba, a že naše úvahy o ní jsou stále ještě zatíženy starými předsudky, které byly znovu rozjitřeny řečmi o tzv. slovenském nacionalismu. Je jisté, že ti »naši« čeští patrioti mají své protějšky na Slovensku. Nacionální přehánění se nevyskytuje jen u některého národa.

Společný zájem na skutečně vnitřní jednotě republiky vyžaduje, abychom vycházeli z osvědčených tradic vzešlých ze společného osvobozenického protifašistického boje a abychom řešili záležitosti našich vztahů v zájmu moderního socialistického společenství. To vše - po některých dřívějších příznacích - si teď ÚV uvědomil, jak je zřejmé z příslušných odstavců rezoluce. Poprvé v historii KSČ byl do čela strany postaven slovenský komunista. Soudruh Dubček se stal prvním tajemníkem jako poctivý a zkušený komunista. Na zasedání ÚV také nešlo o nějaký mocenský »nástup Slováků«, jak se to někdy v českém prostředí říká - a opět pro nedostatek informací.

Důvěra k inteligenci

Stejně tak nikdo neohrožoval dělnický ráz strany. Diskutující nebylo možno prostě dělit na intelektuály a dělníky, jak se nesprávně na různých místech vykládá. V otevřené a ostré diskusi byli i intelektuálové i dělníci a zemědělci vedeni stejně upřímným zájmem o věc republiky, zájmy lidu o ozdravení a upevnění socialismu. To bych chtěl jako dělnický funkcionář, za něhož se považuji, s plnou zodpovědností konstatovat. A připomenout také: revoluční dělnická strana byla vždy spojením dělnického hnutí s vědeckým socialismem. I to patří k nejlepším tradicím naší strany. V jejích řadách bojovalo a za její ideály položilo život nemálo nejlepších duchů české a slovenské vědy, literatury a umění, učitelé, lékaři atd. A dnešní éra vědeckotechnické revoluce, v níž bohužel nepříjemně zaostáváme, vyžaduje spojení tvůrčích sil dělnické třídy, rolnictva a inteligence více než kdy jindy.

Prostě: nešlo-li v minulém století založit a budovat revoluční dělnickou stranu bez Marxe a bez Lenina, tím méně lze budovat socialismus bez vědy, bez inteligence v roce 1968!!! Proto je vyvolávání jakékoliv vzájemné nedůvěry mezi dělníky a intelektuály nemístné a pro věc škodlivé.

Nejdále od pravdy by však byla domněnka, že na posledních zasedáních ÚV šlo jenom o nějaké osobní spory, o výměnu osob. Samozřejmě že oprostít se zcela od osobního subjektivního hlediska není lehké pro nikoho. Tedy ani při jednáních na ÚV strany. Ale za výměnou osob stála ve skutečnosti potřeba daleko hlubší a pro stranu přímo zásadní: především nezbytnost odstranit překážky, které již po delší dobu stojí v cestě pokrokovému úsilí strany, to, co brání uskutečnit závěry XIII. sjezdu a spojit k činnorodé práci všechny zdravé síly strany a lidu. Myslím tu na celou řadu úkolů, které dávno dozrály, na věci aktuální a naléhavé v hospodářství a společenském systému. Ale i na některé problémy, které souvisejí s minulostí, jež stále ještě tíží. Je také zapotřebí odstranit všechno, co deformovalo socialismus, co kazilo duše, působilo bolest a bralo lidem tolik víry a nadšení. Dokončit do všech důsledků rehabilitaci těch komunistů i ostatních občanů, kteří byli nevině odsouzeni v politických procesech, tak, abychom se my, komunisté, mohli všem i sami sobě podívat se ctí do očí. Postavit se se skutečným respektem k pravdě dějin, k historickému dědictví, zejména k pokrokovým tradicím odboje, a přiznat zde každému, co jeho jest.

Vyvodit teoretické i praktické důsledky z toho, že u nás už nejsou nepřátelské třídy. A že by nás vrhlo zpět, kdyby se současné problémy měly řešit - byť v jiné podobě - metodami a prostředky užívanými v době, kdy u nás šlo o boj »kdo s koho«.

Plénum ÚV se snažilo zjistit příčiny pasivity a lhostejnosti, kterou si už nelze dál zastírat. Začalo se prosazovat přesvědčení, že právě to, čeho jsme v přestavbě struktury společnosti dosáhli, umožňuje a přímo kategoricky vyžaduje obrat. Obrat k demokratizaci strany i celé společnosti, důsledný a upřímný, neoslabovaný výhradami, ale podložený reálnými a všem srozumitelnými zárukami.

Proto ÚV rozhodl vypracovat akční program a přistoupit k práci nad projektem rozvoje socialistické společnosti, v němž by byly zahrnuty i všechny osvědčené zkušenosti i pokrokové domácí demokratické tradice, z nichž se naše vítězství rodilo. Pro naše dnešní úkoly a hlavně pro cestu, jak dál. Nikde už nenalezneme hotové vzory. Je na nás, na Čechách a Slovácích, abychom se odvážně vydali do neprozkoumaného terénu a hledali v něm svou československou socialistickou cestu. Je to dokonce naše povinnost i vůči celému mezinárodnímu socialistickému hnutí. Ta nás přivádí k tomu, abychom znovu a nově, na osvědčených principech rovnoprávnosti upevňovali jednotu se Sovětským svazem a všemi socialistickými zeměmi a vytvořili typ socialismu, který by měl co říci i průmyslovým zemím Evropy s jejich vyspělým revolučním dělnickým hnutím.

To jsou zhruba asi hlavní problémy, které vtiskly podle mého soudu ráz jednání posledního zasedání ÚV strany. Členové ÚV strany se usilovně a čestně snažili o demokratické řešení všech těchto problémů.

Příklad ústředního výboru

Řekl bych, že se to do značné míry podařilo. Nedošlo k »obratu na pětníku«, bílé se snadno a rychle nestalo černým a naopak. Ve střetnutí 150 diskutérů i ve výsledné jednotě celého pléna ÚV -

kteřážto absolutní jednota by se nemusela vždy vyžadovat - začal se ÚV stávat tím, čím má být: vskutku nejvyšším orgánem strany mezi sjezdy, orgánem, který demokratickou literu naplnil i demokratickým skutkem zásadního, v historii strany již desítky let neviděného významu. Prosadil a uskutečnil praxi, která je blízká demokratickému cítění našich lidí. Jejich smyslu pro to, co by měl náš veřejný život především obsahovat - věcnost, pravdu, slušnost, při zásadové kritičnosti podle dobrého pravidla »pravdu - padni, komu padni«! Tím dal ÚV příklad všem. I sám sobě - pro přítomnost i pro budoucnost. Příklad, který bude muset být ovšem ještě domyšlen a doveden do důsledků - jak v praxi ústředí, tak v praxi orgánů nižších.

Ústřední výbor tedy ukázal, že nemínil být pouhým orgánem na schvalování. Stal se skutečným mluvčím strany. Dal výraz tomu, čím byl každý k hnutí i k sobě poctivý komunista už dávno znepokojen. Začal se rozhodně zabývat otázkami autority strany ve společnosti a zejména jejími vnitřními problémy, které se dlouho obcházely nebo řešily nedůsledně, což se týká i vztahů a povinností k nestraníkům a ke společnosti vůbec.

A co tedy po »lednu« dělat, mají-li se slova proměnit v činy a v život, má-li být důsledně plněn program a linie XIII. sjezdu, k němuž se zasedání ÚV rozhodně přihlásilo? Nemají-li se zklamat ty naděje, které se začínají ve straně šířit, nemá-li se zase prohosподаřit aktivita, jež tuto naději doprovází?

Prvním úkolem je seznámit stranu, celou stranu, s obsahem jednání ÚV. Zanést duch a metodu jednání posledního ÚV do celé strany a do všech jejích složek. Odshora dolů dát průchod poctivé a otevřené výměně názorů. Dát přednost síle argumentů před silou hlasu či funkce, aktivitě před lhostejným a pasivním přikyvováním. Dát možnost všem vskutku pokrokovým a odpovědným proudům, dát jim odvážně i rozvážně a raději dříve než později.

Nic by nebylo chybnější, než kdyby se tento úkol začal uskutečňovat starou rutinou nějaké jednorázové kampaně, která by deklarativně splatila obvyklou »daň věrnosti« a za měsíc či dva by dohasla a skončila. S věcí důvěry ve straně a ke straně, kterou zasedání ÚV dalo na pořad dne, nelze si lehkomyšlně zahrávat. Tu lze řešit jen soustavně, dlouhodobě a doopravdy. Ne vše je vyřešeno. Řekl bych, že první »zkouškou státníkovou« tu bude vůle a odvaha důsledně stranu informovat o všem, co se událo, a o názorech, které na tyto události byly. Informovat odshora dolů a zdola nahoru, konkrétně a pravdivě.

To znamená dále naplnit skutečným životem všechna dnes aktuální ustanovení stanov strany. Zbavit práci strany formalismu a komandování a nahradit je skutečnými argumenty, věcnými i ideovými. Ne autoritou řečí a funkcí, ale myšlenek, důkazů a činů. Tento proces musí prodchnout stranu odshora dolů i obráceně. Řekl-li ÚV, co strana chtěla slyšet, řekl tím také, že on, ÚV, potřebuje slyšet, co říká strana a co říká lid.

Celý soubor úkolů a problémů, který před námi dnes vyvstává, dá se snad nejstručněji charakterizovat jako důsledná demokratizace ve straně a ve státě, která je základním předpokladem vskutku uvědomělé, a proto dobrovolné disciplíny, bez níž by strana ztratila svou akceschopnost. Takové ozdravení a oživení celého stranického organismu je nutné a nelze je žádným způsobem »naorganizovat«. Nemůže je také nahradit ani sebelépe pracující aparát. Celá strana a každý její člen musí být přesvědčeni, že nejen plnění úkolů, ale i jejich určování, tedy tvorba stranické politiky, je dílem celé strany, na němž se každý komunista může podílet, aby jej mohl pak považovat za svoji věc, za svůj úkol.

Jistěže dnes potřebujeme - jak se teď mezi soudruhy často říká - »vyčistit stůl«, klidně, věcně a s rozvahou se vrátit k naší dřívější práci, potvrdit a rozvinout, co se zdařilo, a spravedlivě a poctivě napravit chyby a omyly. Dejme minulosti, co její jest - pravdu, právo, spravedlnost. Učiňme tak bezodkladně, bez senzací a rekriminací, avšak důsledně, abychom se pak plně mohli soustředit k tomu, co je pro komunisty vždycky hlavní - k budoucnosti.

Jaký program potřebujeme?

K tomu směřuje i rozhodnutí lednového pléna ÚV KSČ o vypracování akčního programu strany. Musí to být program vyjadřující základní potřeby, a tedy i politické zájmy jednotlivých skupin obyvatelstva. Ústřední výbor v něm chce jasně formulovat zásady, podle nichž bude přistupovat k

jednotlivým společenským vrstvám a jejich zájmům, k závažným hospodářským, sociálním a ideologickým problémům. Program, který bude základnou, na níž se sjednotí všechny prokrokové a vlastenecké síly a obnoví se ovzduší vzájemné důvěry, a to jak mezi jednotlivými třídami a skupinami společnosti, tak i mezi stranou a lidem.

Ovzduší plné důvěry však nemůže vzniknout dotud, dokud se nám nepodaří překonat některé třetí plochy a napětí, k nimž došlo v minulém období. Mám na mysli zejména napětí mezi vedením strany a inteligencí, mezi vedením strany a částí mládeže, zejména studentstva.

Jsme si rovněž vědomi toho, že musíme nově přistupovat k řešení sociálních problémů, jež se objevily v důsledku vleklých hospodářských potíží. Sociálním problémem číslo jedna je zlepšení situace v bytové výstavbě. Zdá se, že má-li být jakékoli řešení účinné, musíme použít některých mimořádných opatření, aby se věci hnuly vpřed. Ústřední výbor strany by měl v tomto programu též jasně a otevřeně říci, jaká připravuje opatření v cenové, mzdové, daňové a sociální politice.

Obnovení ovzduší vzájemné politické důvěry vyžaduje poskytnout obyvatelstvu dostatek věcných informací o tom, co se bude dít v oblasti životní úrovně. Včasná informovanost patří k nejdůležitějším předpokladům demokratizace veřejného života, bez ní nelze vytvořit potřebnou politickou stabilitu.

Každý občan má nárok, aby věděl, jak se bude vyvíjet jeho život, aby si mohl reálně a odpovědně plánovat svou budoucnost. Příliš časté změny životních podmínek lidí k této stabilitě nikterak nepřispívají. I když určité změny jsou nutné, lze se vyhnout tomu, aby lidé žili v nejistotě, aby žili ze dne na den v očekávání, co si ti »nahore« zase vymyslí.

Tento moment je zvláště důležitý. Nemá-li se teze o vedoucí úloze strany změnit v bezobsažnou frázi, nemůže být připravovaný akční program jen záležitostí samotné strany. Stranický akční program musí být adresován celé naší veřejnosti, všechny vrstvy a skupiny obyvatelstva v něm musí najít své reálně uskutečnitelné tužby, požadavky a potřeby. Program, jehož vypracování uložil předsednictvu ústřední výbor strany, musí být programem celospolečenským, celostátním a všelidovým. Nadcházející 50. výročí vzniku republiky je pro jeho vypracování i plnění nejhodnější příležitostí.

Postavení strany

Jde o vyjasnění vzájemných vztahů mezi stranickými a státními orgány, mezi orgány státu a mezi podniky, mezi státní správou a hospodářskou sférou, mezi aparátem a volenými orgány. Pokud nebudou všechny tyto vztahy velmi přesně vymezeny a pokud nebude stanovena a právně zakotvena pravomoc i odpovědnost jednotlivých orgánů, nevznikne příznivá půda ani pro zkvalitnění řídicí práce, ani pro uskutečnění požadavku, že každý musí být odpovědný za své činy, za svou práci a za svá rozhodnutí. Veřejnost musí vědět nejen to, kdo na jakém úseku rozhoduje, ale také to, kdo za jaký úsek plně odpovídá.

V novém akčním programu by mělo být také jasně řečeno, jaké má být poslání jednotlivých společenských a zájmových organizací a jaký má být jejich vztah k státním i stranickým orgánům. Víme-li, že i v socialistické společnosti probíhá vývoj prostřednictvím hospodářského, sociálního i politického zájmového střetávání, měli bychom usilovat o takový mechanismus politického řízení, který by dal možnost pro běžnou regulaci všech společenských rozporů a vyloučil nutnost mimořádných administrativních zásahů, vyvolávajících další třetí plochy a politické napětí. To se samozřejmě týká i některých národnostních problémů.

Teprve tento akční program a hlavně jeho plnění tedy ukáže definitivně, zda se splní naděje, které strana i lid do lednového pléna ústředního výboru KSČ začínají vkládat. Zda se toto zasedání stane mezníkem v našem vývoji a zdrojem nového ovzduší nejen v stranických řadách, ale v celé společnosti. Nedělejme si iluze. Nic nepůjde samo, bez boje, bez námahy. Nic nespadne nikomu do klína a nikdo ať nečeká milodary. Odpovědnost musí být »nahore« i »dole«.

Na různých místech se našli a ještě se najdou lidé, kteří hovoří a ještě budou mluvit o otřesu. Toto pohnuté zasedání, na kterém se mluvilo zpříma, otevřeně, odvážně, kriticky i sebekriticky, se leckomu samozřejmě může zdát otřesné. Otřesy jsou však různé. Myslím, že bude dobře, když se prosincové a lednové plénum stane skutečným otřesem, ale otřesem zdravým, který osvobodí a oživí nové a svěží síly,

které posunou naši společnost, naši socialistickou republiku kupředu o novou etapu. A zabezpečit to je plně v silách strany, v silách půldruha milionu komunistů, kteří najdou plnou pomoc a podporu v širokých masách lidu, který si přeje totéž co my.

Rudé právo, 9. února 1968, s. 3.